
**ԻՐԱՎԱՆԱԽՏ ԵՐԵՒԱՆԵՐԻ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԻ
ԼՈՒՍԱԲԱՆՄԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ
ՁԱՆԳՎԱԾՍՅԻՆ ԼՐԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐՈՒՄ**

ՆՎԱՐԴ ՄԵԼՔՈՆՅԱՆ

Վերջին տասնամյակում մեր երկրում տեղի ունեցող սոցիալական, մշակութային, տնտեսական և քաղաքական փոփոխությունները հասկապես անդրադառնում են հասարակության ամենախոցելի խմբերի՝ երեխաների վրա: Սոցիալ-տնտեսական դժվար պայմանների, նորմերի ու արժեհամակարգի կտրուկ փոփոխությունների հետևանքով Հայաստանում հաճախադեպ են դարձել երեխաների թե՛ սոցիալական ապահովության խնդիրը՝ սոցիալական որբություն կոչվող երևույթը և թե՛ երեխաների իրավունքների տարաբնույթ այլ խախտումները: Ուստի պետական և հասարակական մտահոգության առաջնային հարց է երեխաների շահերի և իրավունքների պաշտպանությունը:

Հասարակական նշանակության այս խնդրի մասին հանրային իրազեկման ցանկացած գործունեություն ենթադրում է ՁԼՄ-ի հետ արդյունավետ փոխհարաբերությունների հաստատում՝ հասարակական աջակցության կարիք ունեցող կոնկրետ խնդիրների ներկայացման և լուծման նպատակով: Այդ տեսանկյունից առանձնահատուկ վերաբերմունք են պահանջում երեխաների այն հիմնախնդիրները, որոնց ուղղված հանրային իրազեկման պատասխանատվությունը գործողությունների հետևանքների գնահատումն է: Սոցիալական ցանկացած տեխնոլոգիայի կիրառում ձևավորում է հասարակական կարծիք և ազդում մարդկանց վարքի վրա, ուստի խնդրին ՁԼՄ-ի անդրադարձն է առաջին հերթին փոխում երեխաների հիմնախնդիրների նկատմամբ հասարակական ընկալումը:

Երեխաների սոցիալականացման և հասարակական ինտեգրման գործընթացի համար կարող են վնասակար և նույնիսկ վտանգավոր լինել ուժեղ հուզական ազդակներն ու արձագանքները, որոնք օգտագործվում են ընթերցողին կամ ունկնդրին գրավելու համար: Այսինքն՝ երեխաների մասին նյութերը և պատկերները՝ լուսանկարներ, տեսաշարեր, հաճախ դիտարկվում են դրանց մարքեթինգային ներուժի և հենց նյութի սոցիալական նշանակության տեսանկյունից:

Ներկայացնելով երեխաների իրավունքները ՁԼՄ-ն հնարավորություն ունի պայքարել դրանք խախտողների դեմ: Սակայն շուկայական համատեքստը, կոմերցիոն ճնշումը ի գորու են ՁԼՄ-ին ստիպել

հրաժարվելու այդ պատասխանատվությունից, ուստի կարող են խախտվել բազմաթիվ բարոյական նորմեր և կանոններ:

Ըստ Լրագրողների միջազգային ֆեդերացիայի՝ երեխաների հիմնախնդիրներին վերաբերող նյութերում հաճախակի թույլ են տրվում միևնույն սխալները՝ երեխաների կերպարը ձևավորելիս կիրարկելով միֆերի և կարծրատիպերի միևնույն հավաքածուն¹:

➤ ՁԼՄ-ն իր նյութերում զարգացող երկրների ընտանիքներին, աղքատության մեջ ապրող երեխաներին, պատերազմների և աղետների գոհերին անդրադառնալիս հաճախ կիրառում է ապամարդկայնացման (դեհումանիզացիայի) և ապաանձնավորման (դեպերսոնալիզացիայի) հնարքները: Նրանք հաճախ պատկերվում են որպես անօգնական, տգետ, թույլ էակներ, ուլքեր ի վիճակի չեն մտածել, գործել և իրենց կարծիքն արտահայտել:

➤ Երեխաների խնդիրները լուսաբանելիս լրատվամիջոցները հակված են կենտրոնանալու սենսացիաների վրա՝ արհամարհելով բոլոր այն խնդիրները, որոնց բախվում են երեխաները, և որոնց մասին խոսվում է երեխաների իրավունքների մասին Կոնվենցիայում²:

➤ ՁԼՄ-ն երեխաների մասին գրելիս և կամ խոսելիս հաճախ ուղղակի վերապատմում է պատահածը՝ առանց վերլուծությունների և դրանցից բխող հետևությունների:

➤ Ոչ միշտ է պահպանվում երեխայի անանունությունը:

Այսօր տարբեր կազմակերպություններ պարբերաբար հրապարակում են երեխաների հիմնախնդիրները ներկայացնող նյութեր, որոնք հիմնականում կենտրոնանում են ամենածայրահեղ, ամենաճանր դեպքերի վրա: Դա հասկանալի է, և հաճախ օգնում է որոշակի խնդիր լուծելու համար հավաքագրել հասարակության ուժերը: Սակայն ՁԼՄ-ն, իրականացնելով հանրային իրազեկում, կարող է ավելի մեծ դեր խաղալ այս հարցում՝ հասարակությանը բացատրելով երեխաների հիմնարար իրավունքների պաշտպանության արդի խնդիրները և ներկայացնելով այդ ուղղությամբ արդեն իրականացված գործողությունների դրական արդյունքները:

ՁԼՄ-ն էական դեր ունի հասարակության արժեհամակարգի ձևավորման հարցում, քանի որ դրա գործառույթներն անպայմանորեն ներառում են ոչ միայն տեղեկատվություն փոխանցելու, այլև որոշակի

¹ Ст' у **Права детей и журналистика**. Практический аспект: Опирайтесь на права, изд. UNICEF, 2007, էջ 27:

² Ст' у **ՄԱԿ-ի՝ Երեխայի իրավունքների կոնվենցիա** (1989 թ. նոյեմբերի 20). առաջին և հիմնական միջազգային-իրավական փաստաթուղթն է, որը նվիրված է երեխայի իրավունքների լայն շրջանակի: Փաստաթուղթը կազմված է 54 հոդվածից, որոնք մանրամասնում են մինչև 18 տարեկան (եթե տեղական օրենքով նա ավելի վաղ չի ճանաչվում չափահաս) անձանց սեփական հնարավորությունների համակողմանի զարգացման անհատական իրավունքները՝ հեռու քաղցից և կարիքից, դաժանությունից, շահագործումից և չարաշահման այլ ձևերից: Կոնվենցիայի անդամ են ՄԱԿ-ի բոլոր մասնակից պետությունները, բացի ԱՄՆ-ից և Սոմալիից:

գաղափարներ, նորմեր և վարվելակերպ ընդունելու և յուրացնելու գործընթաց³: Լրատվամիջոցները մարդկանց տալիս են կրկնօրինակման նմուշներ՝ ազդելով նրանց սպասումների և ընկալումների վրա: Կախված այն բանից, թե ՁԼՄ-ն ինչ և ինչպես է ներկայացնում, ինչն է անտեսում, հասարակությունը համապատասխան ձևով է արձագանքում այդ խնդրին:

ՁԼՄ-ում իրավախախտ անչափահասների խնդիրները ներկայացնելը մեծ ազդեցություն է ունենում այդ երեխաների նկատմամբ հասարակական վերաբերմունքի ձևավորման և վարքային մոդելների դրսևորման վրա: ՁԼՄ-ի հրապարակումներում իրավախախտ երեխաներին վերաբերող նյութերն ավելի մեծ ուշադրություն և զգուշություն են պահանջում, քանի որ լուսաբանումների հետևանքների առումով այս երեխաներն առավել զգայուն և խոցելի են իրենց ապագայի նկատմամբ: Այդ իսկ պատճառով լրատվամիջոցների հրապարակումների բարոյական չափորոշիչների շարքում առանձնահատուկ տեղ են զբաղում երեխաների մասին լրագրողական նյութերի կառուցման նորմերը:

ՄԱԿ-ի մանկական հիմնադրամի՝ UNICEF-ի տվյալների համաձայն՝ այսօր 1 մլն-ից ավելի երեխա գտնվում է կալանավայրերում, որը հետևանք է օրենքի հետ նրանց կոնֆլիկտ ունենալու⁴:

Օրենքի հետ խնդիր ունեցող երեխաների մեծամասնությունը հիմնականում գործել է թեթև հանցանքներ՝ մուրացկանություն, ակոհոլի օգտագործում, շրջմոլիկություն և այլն, որոնք սովորաբար չեն արժանանում լրագրողների ուշադրությանը, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ առկա է նաև կոդմնակի հետաքրքրասիրություն, օրինակ՝ երեխան հանրաճանաչ է կամ առնչություն ունի որևէ հանրահայտ անձի հետ և այլն:

Օրենքի հետ խնդիր ունեցող երեխաները ՁԼՄ-ում հաճախ փաստացիորեն չեն դիտվում որպես երեխաներ, որոնց իրավունքները պետք է պաշտպանվեն: Մինչդեռ երեխաների իրավունքները կարգավորվում են միջազգային և տեղական մի շարք օրենքներով⁵: Իրավա-

³ Տե՛ս **Շարիқов А.В.** Исследования аудитории: Телевидение, радио, интернет. М., Медиа комитет, 2003, էջ 9-17:

⁴ Տե՛ս **Права ребенка и журналистика.** Практический аспект: опираться на права, учебная программа, одобренная региональным офисом ЮНИСЕФ по Центральной и Восточной Европе и Содружеству Независимых Государств (ЦВЕ/СНГ) UNICEF - Дублинский технологический институт, 2007, <http://www.unicef.org/ceecis/Child Rights Student Handbook RUS.pdf>

⁵ Հայաստանը միացել է ՄԱԿ-ի՝ Երեխայի իրավունքների մասին կոնվենցիային (ԵԻԿ) 1993 թ. հունիսի 23-ին: ԵԻԿ-ը մասնակից պետություններից պահանջում է մշակել և իրականացնել անչափահասների արդարադատության համապարփակ քաղաքականություն, մասնավորապես՝ ԵԻԿ-ի 37-րդ և 40-րդ հոդվածներում պարունակվող բոլոր դրույթները: Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագիրը (ՔՔԻՄԴ), Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիան (ՄԻԵԿ), Տնտեսական, սոցիալական և մշակութային իրավունքների մասին միջազգային դաշնագիրը (ՏՄՄԻՄԴ) նույնպես կիրառելի են և պարունակում են անչափահասների արդարադատության վերաբերյալ դրույթներ:

խախտ երեխաների խնդիրների լուսաբանման հիմնահարցերը ենթակա են ինչպես օրենսդրական կարգավորման, այնպես էլ մասնագիտական էթիկայի շրջանակներում՝ սահմանման⁶: Եվ այստեղ կարևոր ելակետն այն է, որ նախ և առաջ նկատի է առնվում երեխան, ում իրավունքները պետք է պաշտպանված լինեն, իսկ այնուհետև միայն անչափահասը, որը կոնֆլիկտի մեջ է օրենքի հետ:

Ուստի, երեխաների հիմնախնդիրների լուսաբանումն ու երեխաների իրավունքներին վերաբերող հրապարակումները նախ և առաջ չպետք է հակասեն ՄԱԿ-ի Երեխայի իրավունքների կոնվենցիային: Երևանի մամուլի ակումբի կազմած լրագրողական էթիկայի կանոնագիրը նույնպես վերահաստատում է, որ ՀՀ-ում լրագրողները երեխաների հիմնախնդիրները լուսաբանելիս պետք է առաջնորդվեն այդ կոնվենցիայով և դրանով նախատեսված սկզբունքներով⁷:

ՄԱԿ-ի մանկական հիմնադրամը (UNICEF) մշակել է երեխաների հիմնախնդիրների լուսաբանման էթիկական սկզբունքներ⁸, որոնց պետք է հետևեն լրագրողները՝ երեխաների վերաբերյալ նյութեր պատրաստելիս:

1. Յուրաքանչյուր երեխայի իրավունքները և շահերը ավելի վեր են, քան այս կամ այն հիմնախնդրի լուծման հրատապությունը: Ուստի յուրաքանչյուր երեխա պետք է պաշտպանված լինի ցանկացած իրավիճակում:

2. Երեխաները ևս ունեն անձնական կյանքի գաղտնիության և անանունության իրավունք: Երեխաները պետք է պաշտպանված լինեն ինչպես իրական, այնպես էլ ցանկացած տեսակի պոտենցիալ վտանգներից, անհաջողություններից և պատիժներից:

3. Երեխան ունի սեփական կարծիքն արտահայտելու և իր կյանքին վերաբերող որոշումների կայացմանը մասնակցելու իրավունք: Երեխայի իրավունքների պաշտպանվածության մակարդակը և իրականացումը կախված են երեխայի տարիքից և հասունության աստիճանից:

⁶ Օրինակ՝ աշխարհի հզորագույն մեդիակորպորացիաներից մեկը՝ բրիտանական հեռուստառադիո և համացանցային հեռարձակման խոշոր ընկերությունը՝ (BBC), հոչակում է. «Մինչև 18 տարեկան մարդու բարեկեցությունը մեր առաջնահերթ խնդիրն է: Դա նշանակում է, որ նրանց շահերը, անվտանգությունը պետք է գերակա լինեն խմբագրական ցանկացած պահանջների հանդեպ: Բոլոր երեխաներն ու երիտասարդները, անկախ տարիքից, առողջական վիճակից, սեռից, ռասայից կամ էթնիկ ծագումից, կրոնական պատկանելությունից կամ սեռական կողմնորոշումից, վտանգից և չարաշահումներից պաշտպանված լինելու իրավունք ունեն»: (The BBC Editorial Guidelines, <http://www.bbc.co.uk/editorialguidelines/guidelines/children-young-people>)

⁷ Տե՛ս Երևանի մամուլի ակումբի պաշտոնական կայք՝ <http://ypc.am/wp-content/uploads/2014/06/Code-of-Ethics>

⁸ Տե՛ս «Средства массовой информации и права ребенка». Справочник для журналистов, составленный самими журналистами. Разработано MEDIAWISE для ЮНИСЕФ, второе издание, 2005 г. При сотрудничестве с региональным представительством ЮНИСЕФ по странам центральной и Восточной Европы и СНГ mediawise&unicef, 2005 г.

4. Երեխայի կյանքի վրա ՁԼՄ-ում հրապարակումների թողած հետևանքները գնահատելու գործում կարող են օգնել նրա հարազատները՝ ծնողներ, խնամակալներ, ինչպես նաև նրա հետ աշխատող մասնագետները՝ բժիշկներ, հոգեբաններ, սոցիալական աշխատողներ և այլն:

5. Եթե երեխայի կամ նրա հարազատների համար կա իրական կամ պոտենցիալ վտանգ, ապա ՁԼՄ-ի հրապարակումներում պետք է ձգտել ոչ միայն անանունություն պահպանել՝ հիմնախնդիրը կրող երեխայի անունը փոխելու կամ չնշելու տարբերակով, այլև պետք է խուսափել երեխայի հետ նույնացվող ցանկացած տեսակի լրացուցիչ տեղեկատվություն՝ լուսանկարներ կամ փաստագրական այլ նյութեր հրապարկելուց:

Երեխաների հիմնախնդիրներին և իրավունքներին վերաբերող հրապարակումներում զանգվածային լրատվության միջոցները և լրագրողները պետք է գործեն մասնագիտական կողմնափոխ համապատասխան.⁹

1. Երեխաներին վերաբերող հիմնախնդիրների հետ առնչվելիս զանգվածային լրատվության միջոցները և լրագրողները պետք է ձգտեն կատարյալ ճշգրտության և զգայունականության,

2. Ծրագրերի և հրապարակումների մեջ ՁԼՄ-ն պետք է թույլ չտա երեխաներին վնաս հասցնող ցանկացած տեսակի տեղեկատվության օգտագործում,

3. Չանգվածային լրատվության միջոցները պետք է խուսափեն երեխաների մասնակցությամբ լրագրողական նյութերում սենսացիաների նպատակով կարծրատիպեր կիրառելուց,

4. Լրատվամիջոցները պետք է հստակ գիտակցեն երեխաներին վերաբերող ցանկացած նյութ հրապարակելու հետևանքները և նվազագույնի հասցնեն երեխաների համար հնարավոր վտանգները,

5. Լրատվամիջոցների հաղորդումներում պետք է պաշտպանվեն երեխաների վիզուալ կամ ցանկացած այլ կերպ ներկայացվածությունը, եթե դա լրջորեն չի հակասում հասարակական շահերին,

6. Պետք է հնարավորություն տան երեխաներին իրենց կարծիքն արտահայտելու ՁԼՄ-ով՝ առանց կողմնակի մարդկանց ազդեցության,

7. Չանգվածային լրատվության միջոցները և լրագրողները պետք է ապահովեն երեխաների տրամադրած տեղեկատվության հավաստիությունը, ստուգեն այն առանց երեխային ռիսկի ենթարկելու,

8. Պետք է խուսափեն երեխաների սեքսուալ պատկերները օգտագործելուց,

⁹ Լրագրողների միջազգային ֆեդերացիան (ԼՄՖ) երեխաների իրավունքները ներառել է մասնագիտական էթիկայի կոդեքսի մեջ: ԼՄՖ-ի գլխավոր սկզբունքներն ամրագրված են «Երեխաների իրավունքներն ու ՁԼՄ-ն. Երեխաներին վերաբերող նյութերի մշակման սկզբունքներ և կանոններ» փաստաթղթում, որն ընդունվել է 1998 թվականի մայիսի 2-ին 70 երկրների լրագրողական կազմակերպությունների կողմից:

9. Երեխաների՝ իրենց անհրաժեշտ լուսանկարները լրագրողները պետք է ձեռք բերեն բաց, արդար և ուղղակի մեթոդներով՝ երեխայի ծնողի կամ խնամակալի անմիջական համաձայնությամբ,

10. Չանգվածային լրատվության միջոցները և լրագրողները պետք է ստուգեն երեխաների անունից ելույթ ունեցող և նրանց շահերը ներկայացնող ցանկացած կազմակերպության իրավասությունները:

Բոլոր այն դեպքերում, երբ անչափահասը կասկածյալ, մեղադրյալ կամ տուժած է, ՁԼՄ-ի գործունեությունը կարգավորող օրենքներն ու էթիկական սկզբունքներն ավելի խստորեն են պահանջում պաշտպանել երեխաների իրավունքները լրագրողների ոտնահարումից:

Այսինքն՝ դատավարության բոլոր փուլերում պետք է պահպանվի **գաղտնիության իրավունքը**՝ խուսափելու համար անհարկի հանրայնացումից, որը կարող է հանգեցնել պատվազրկման:

Անչափահասների նկատմամբ արդարադատություն իրականացնելու վերաբերյալ ՄԱԿ-ի նվազագույն ստանդարտ կանոնները՝ այսպես կոչված «Պեկինյան օրենքները»¹⁰, սահմանում են՝

«8. Գաղտնապահության ապահովում.

8.1 Անհարկի հրապարակայնությունից կամ անվանարկելուց խուսափելու համար անչափահասների՝ աղջկա, թե տղայի, գաղտնիքի պահպանման իրավունքը պետք է հարգվի բոլոր փուլերում:

8.2 Սկզբունքորեն չպետք է հրապարակվի ոչ մի տեղեկություն, որը կարող է մատնանշել անչափահաս իրավախախտի անձը:

Մեկնաբանություն՝ 8-րդ կանոնում ընդգծվում է անչափահասի գաղտնիքը պահպանելու իրավունքի ապահովման կարևորությունը: Երիտասարդությունը հատկապես հիվանդագին է արձագանքում անվանարկմանը: Անչափահասների վարկին վնաս հասցնելու հարցով քրեաբանական հետազոտությունների արդյունքները վկայում են երիտասարդների նկատմամբ անընդհատ օգտագործվող «իրավախախտ» կամ «հանցագործ» որակելու հետ կապված (տարբեր առումներով) բացասական արդյունքների մասին: 8-րդ կանոնում ընդգծվում է նաև զանգվածային տեղեկատվության միջոցներում անչափահասների գործերի մասին տպագրելու կամ հաղորդելու բացասական հետևանքներից (օրինակ՝ կասկածվող կամ դատապարտված երիտասարդ իրավախախտների անունները) նրանց պաշտպանելու կարևորությունը: Անձի շահերը պետք է պաշտպանել և երաշխավորել, ծայրահեղ դեպքում՝ սկզբունքորեն: (8-րդ կանոնում զետեղված ընդհանուր դրույթները կոնկրետացվում են 21-րդ կանոնում):»:

Տեղեկատվության գաղտնիությունը (կոնֆիդենցիալությունը) զգու-

¹⁰ **Պեկինյան օրենքներ**՝ ՄԱԿ-ի նվազագույն ստանդարտ կանոնները անչափահասների նկատմամբ արդարադատություն իրականացնելու վերաբերյալ: Օրենքները կոչված են օգնելու անչափահասներին դժվարին իրավիճակներում և նվազագույնի հասցնելու արդարադատության միջամտելու անհրաժեշտությունը:

շավոր մոտեցում է պահանջում: Առանց անձի գրավոր համաձայնության նրա առողջության, սոցիալական կամ էթնիկ ծագման, սեռական կողմնորոշումների մասին տեղեկությունները ենթակա չեն հրապարակման: Ինչ վերաբերում է անչափահաս իրավախախտներին անդրադարձող մեդիանյութերին, ապա այս պարագայում տեղեկությունները հրապարակելու գրավոր համաձայնությունը պետք է տան նրա ծնողները կամ այն անձինք, ովքեր իրավասու են դա անելու՝ ինամատարները, սոցիալական աշխատողները և այլն:

Անչափահաս իրավախախտների իրավունքների պաշտպանության հիմնարար սկզբունքներից է **անմեղության կանխավարկածը**:

Այն անչափահասը, որը ենթադրվում է կամ մեղադրվում է քրեական օրենսդրությունը խախտելու մեջ, պետք է օգտվի չփարատված կասկածներն իր օգտին մեկնաբանելու իրավունքից, և նա կարող է մեղավոր ճանաչվել միայն այն դեպքում, երբ մեղադրանքները հաստատվել են ողջամիտ կասկածից դուրս՝ դատավորի որոշմամբ:

Թեև անմեղության կանխավարկածը վերաբերում է բոլորին, երեխային սխալ մեղադրելու հետևանքները առանձնահատուկ վտանգավոր են:

Երեխան իրավունք ունի, որ իր հետ վարվեն համաձայն անմեղության կանխավարկածի. և՛ պետական մարմինների կամ այլ ներգրավված անձանց, և՛ լրատվամիջոցների ներկայացուցիչների պարտականությունն է զերծ մնալ քննության արդյունքը կանխորոշելուց¹¹:

Երեխայի զարգացման պայմանների և հանգամանքների մասին տեղեկատվությունը կարևոր է յուրաքանչյուր ամբաստանյալի անձի անհատական ուսումնասիրության, ինչպես նաև պատժի նշանակման համար, եթե անչափահասը մեղավոր է: Դատավարության և դրա հետևանքների ըմբռնման բացակայությունը, հասուն չլինելը, վախը, ցուցադրական պաշտպանական խիզախությունը կամ այլ գործոններ կարող են պատճառ դառնալ անչափահասի վարքագծի այնպիսի դրսևորման, որն անհարիր է հասուն մարդուն և կարող է արդարադատություն իրականացնող անձանց մեջ թյուրըմբռնման պատճառ դառնալ: Սակայն իրավասու մարմինները չպետք է ենթադրեն, որ անչափահասը մեղավոր է՝ հիմնվելով ցուցաբերած այնպիսի վարքագծի վրա, որը նրանց համար անհասկանալի է, եթե, իհարկե, չկան մեղավորության անհերքելի ապացույցներ¹²:

ՀՀ օրենսդրությունը վերահաստատում է անմեղության կանխավարկածի երաշխավորումը, արգելում ապացուցման բեռը դնել պաշտպանության կողմի վրա և պահանջում է ցանկացած հավանական կասկած մեկնաբանել հոգուտ մեղադրյալի:

¹¹ Տե՛ս «Անչափահասների գործերով դատավարությունների դիտարկում», հաշվետվություն, Քաղաքացիական հասարակության ինստիտուտ, Եր., 2011, էջ 38 – 42:

¹² Տե՛ս նույն տեղը:

Անմեղության կանխավարկածի սկզբունքը լրագրողից պահանջում է չհրապարակել անչափահաս կասկածյալների անունները մինչ դատավճռի հրապարակումը, անհրաժեշտության դեպքում կիրառել միայն անուն/ազգանվան առաջին տառերը:

Անմեղության կանխավարկածի սկզբունքը առանց բացառության կիրառելի է բոլորի հանդեպ: Սակայն անչափահաս իրավախախտների պարագայում լրատվամիջոցների ներկայացուցիչները պետք է խուսափեն անչափահասի անվան սկզբնատառերի կողքին օգտագործել նույնիսկ «կասկածյալ» կամ «հանցանք կատարելու մեջ կասկածվող» հասկացությունները:

Բացի դրանից, երբ խոսքը անչափահաս իրավախախտների մասին է, ապա նրանց անունն ու տվյալները ենթակա են պահպանման նաև վճռի հրապարակումից հետո:

Անձնական կյանքի իրավունքը պահանջում է, որ դատարանի կամ այլ իրավասու մարմնի նշանակած միջոցների կիրառումը ապահովող բոլոր մասնագետները իրենց շփումներում գաղտնի պահեն այն տեղեկությունները, որոնք կարող են բացահայտել երեխայի անձը¹³:

Անձնական է համարվում ցանկացած տեղեկություն, որն ուղղակիորեն կամ անուղղակի վերաբերում է նշված ֆիզիկական անձին¹⁴.

- Ա.Ա.Հ.,
- Ծննդյան տարի, ամսաթիվ, վայր,
- Բնակության հասցե, աշխատավայր,
- Ընտանեկան, հասարակական դրություն, ունեցվածք, կրթություն, մասնագիտություն և ցանկացած այլ տեղեկատվություն՝ որպես նույնականացման հավելյալ նշաններ:

Դատական գործընթացների լուսաբանման ընթացքում անձնական տեղեկատվությունը այլ կերպ է մեկնաբանվում, քան դա արվում է անձնական տվյալների պաշտպանության պետական օրենքով: Այս դեպքում անձնական տվյալ է համարվում ոչ թե ցանկացած տեղեկատվություն տվյալ անձի մասին, այլ այն, ինչը թույլ կտա նրան նույնականացնել, ճանաչելի դարձնել որոշակի մարդկանց շրջանում:

Օրինակ, նշելով սոցիալական վիճակի, կրթության, մասնագիտության կամ եկամուտների մասին, դժվար թե հնարավոր լինի նույնականացնել այդ մարդուն քրեական ժանրի նյութի անձնավորության հետ: Եթե մասնագիտության հետ մեկտեղ նշվի նաև անունը, ապա

¹³ ՀՀ Սահմանադրությունը յուրաքանչյուր անձի երաշխավորում է իր գործի հրապարակային քննության իրավունք սահմանափակումներ դնելով միայն հանրության բարքերի, հասարակական կարգի, պետական անվտանգության, դատավարության մասնակիցների անձնական կյանքի կամ արդարադատության շահերի պաշտպանության նկատառումներով լրատվամիջոցների մասնակցության վրա: <http://www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=1>

¹⁴ Տե՛ս «Криминальная хроника и судебный репортаж». Справочная серия. Юристу и руководителю СМИ, Авт.-сост. Г. Ю. Арапова, С. И. Кузеванова, М. А. Ледовских, Воронеж, 2012, էջ 65-68:

նրա նույնականացումը ակնհայտ կդառնա լսարանի համար:

Այս սկզբունքի կիրառումն ուղղված է վաղաժամ հրապարակայնության կամ անչափահասին իր հասակակիցներից և ընդհանրապես հասարակությունից մեկուսացնելու կամ պիտակավորելու հետևանքով առաջացող վնասներից խուսափելուն: Ուստի չպետք է հրապարակվի որևէ տեղեկություն, որը կարող է բացահայտել անչափահաս մեղադրյալի ինքնությունը, քանի որ այն կարող է ունենալ պիտակավորման *ստիգմատիզացիայի* ազդեցություն, ինչպես նաև նշանակություն ունենալ կրթության մատչելիության, աշխատանքի, բնակարանի իրավունքի իրականացման հնարավորությունների կամ անչափահասի անվտանգության համար¹⁵:

Անչափահաս մեղադրյալի մասին տեղեկատվությունը պետք է գաղտնի և փակ պահվի երրորդ անձանց համար, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ այդ անձինք անմիջականորեն ներգրավված են նախնական կամ դատական քննության փուլում, այդ թվում՝ դատավճիռ կայացնելու:

Հաշվի առնելով պիտակավորումը և կանխակալ մոտեցումը բացառելու հանգամանքը՝ անչափահաս մեղադրյալների մասին տեղեկությունը չպետք է օգտագործվի նույն մեղադրյալի մասնակցությամբ հետագա դատական քննություններում¹⁶:

Իրավախախտ անչափահաս անձանց մասին լուսաբանումները պետք է իրականացվեն՝ երաշխավորելով երեխայի անձնական կյանքը լիովին հարգելու իրավունքը: Այս սկզբունքի հիմնական նպատակն է խուսափել պիտակավորման հետևանքով երեխայի կյանքում առաջացող վնասներից: Լուսաբանումը չպետք է որևէ կերպ վնասի երեխային կամ դառնա վնաս հասցնելու սպառնալիք¹⁷: Լրագրողը երեխայի խնդիրները լուսաբանելիս պետք է առաջնորդվի երեխայի լավագույն շահով, նրա արժանապատվության նկատմամբ հարգանքով:

Բանալի բառեր - *օրենքի հետ խնդիր ունեցող երեխաներ, ՁԼՄ, անչափահաս իրավախախտներ, անմեղության կանխավարկած, գաղտնիության սկզբունք, անձնական տվյալներ, ՄՄԳ-ի երեխաների իրավունքների Կոնվենցիա, ՅՈՒՆԻՄԵՖ*

НВАРД МЕЛКОНЯН – Особенности освещения проблем несовершеннолетних правонарушителей в средствах массовой информации. – Пресса нередко затрагивает проблемы подростков-правонарушителей. В статье рассматриваются правовые нормы и этические принципы освещения этих вопросов в контексте комплексной защиты прав детей. Речь идёт об основных правилах подготовки такого рода материалов, разработанных местными и международными пра-

¹⁵ Տե՛ս «Անչափահասների գործերով դատավարությունների դիտարկում», հաշվետվություն, Քաղաքացիական հասարակության ինստիտուտ, էջ 38 – 42:

¹⁶ Տե՛ս ՀՀ Սահմանադրություն, հոդված 19: ՔԴՕ, հոդված 16: «Պեկինյան կանոններ», կանոն 21.1 և 21.2:

¹⁷ Principles for ethical reporting on children, UNICEF, http://www.unicef.org/ceecis/media_1482.html

возащитными организациями, профессиональными ассоциациями СМИ и журналистскими объединениями. Кроме того, поднимается вопрос о юридической ответственности СМИ за распространении материалов о несовершеннолетних преступниках, а также за нарушение прав и законных интересов детей, принципы защиты которых отражены в соответствующей конвенции ООН.

Ключевые слова: *дети, имеющие проблемы с законом, СМИ, несовершеннолетние правонарушители, профессиональный кодекс, презумпция невиновности, конфиденциальность, персональные данные, Конвенция ООН о правах ребенка, ЮНИСЕФ*

NVARD MELKONYAN – *The Peculiarities of Interpretation of Problems of Children in a Conflict with Law in Mass Media.* – The article deals with the coverage of legal norms and ethical principles of delinquents' issues in the context of comprehensive problem of children's rights' protection

The author presents a range of fundamental rules of materials preparation in mass media about juvenile delinquents developed by local and international organizations dealing with the protection of children's rights and various mass media professional associations and journalistic unions.

The author also addresses the issue of law regulation, which makes mass media and its representatives legally responsible for the distributing materials about juveniles having problems with law and for violating the principles of protection of rights and legitimate interests of children, as reflected in the UN Convention on the Rights of the Child.

Key words: *children in a conflict with law, Mass Media, juvenile delinquents/offenders, professional code, presumption of innocence, confidentiality, personal data, The United Nations Convention on the Rights of the Child, UNICEF*